

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Географічний факультет

Кафедра землезнавства та геоморфології

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕОРІЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

для студентів

галузь знань	Е Природничі науки, математика та статистика
спеціальність	Е4 Науки про Землю
освітній рівень	Магістр
освітня програма	Ґрунтознавство, земельні ресурси та територіальне планування
вид дисципліни	обов'язкова

Форма навчання	денна
Навчальний рік	2025/2026
Семестр	1
Кількість кредитів ECTS	3
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська
Форма заключного контролю	залік

Викладач: **Лаврук Тетяна Миколаївна**, кандтдат географічних наук, доцент кафедри землезнавства та геоморфології, доцент.

Пролонговано: на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

КИЇВ – 2025

Розробники: *Бортник Сергій Юрійович*, доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри землезнавства та геоморфології;

Лаврук Тетяна Миколаївна, кандтдат географічних наук, доцент кафедри землезнавства та геоморфології, доцент.

ЗАТВЕРДЖЕНО

Зав. кафедри землезнавства та геоморфології

(підпис)

Сергій БОРТНИК

(прізвище та ініціали)

Протокол № 20 від «27» червня 2025 року

Схвалено науково - методичною комісією географічного факультету

Протокол № 7 від «27» серпня 2025 року

Голова науково-методичної комісії

Наталія КОРОГОДА

27 серпня 2025 року

1. Мета дисципліни – формування у здобувачів освіти системних теоретичних знань про закономірності, принципи та концепції землекористування, розуміння його природних, соціально-економічних та екологічних засад, а також здатності аналізувати структуру, динаміку й трансформацію землекористування та науково обґрунтовувати напрями його раціоналізації й сталого розвитку з урахуванням природних обмежень, сучасних суспільних викликів і принципів територіального планування.

2. Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни:

- вміти аналізувати природні умови і потенціал території;
- володіти методами аналізу, синтезу, критичного мислення.

3. Анотація навчальної дисципліни.

Дисципліна спрямована на формування розуміння землекористування як складної природно-соціально-економічної системи та територіальної основи життєдіяльності суспільства. У межах дисципліни розглядаються поняття, принципи та закономірності землекористування, його структура, функції та основні теоретичні концепції; взаємозв'язки між природними умовами, ґрунтовими ресурсами, суспільними потребами та характером використання земель. Особлива увага приділяється аналізу структури й динаміки землекористування, чинникам та наслідкам його трансформації, проблемам раціонального та сталого використання земель, екологічним обмеженням і конфліктам землекористування. Розглядаються взаємозв'язки землекористування з територіальним плануванням, просторовим розвитком та охороною земель, а також сучасні підходи до інтегрованого управління земельними ресурсами.

Практична складова дисципліни передбачає аналіз конкретних територіальних ситуацій, виявлення змін і проблем землекористування, оцінювання природних та соціально-економічних передумов його розвитку й обґрунтування можливих напрямів удосконалення. Окремо розглядаються сучасні виклики для землекористування, зокрема зміни клімату, урбанізація, деградація земель, забезпечення продовольчої безпеки, відновлення порушених земель та трансформація землекористування в умовах повоєнного відновлення України.

Дисципліна «Теорія землекористування» є важливою складовою ОНП «Ґрунтознавство, земельні ресурси та територіальне планування», оскільки її вивчення дає змогу інтегрувати знання про ґрунти, земельні ресурси, природні умови та суспільні потреби у цілісне розуміння процесів землекористування.

4. Завдання (навчальні цілі) – засвоїти теоретичні засади, основні концепції та закономірності землекористування; сформувані здатність аналізувати структуру, динаміку й проблеми землекористування та обґрунтовувати напрями його збалансованого функціонування і сталого розвитку. Дисципліна забезпечує набуття студентами наступних компетентностей:

- здатність до абстрактного мислення, пошуку, аналізу та синтезу (ЗК6).
- знання сучасних засад природокористування, взаємодії природи і суспільства із застосуванням раціонального використання природних ресурсів, екологічних аспектів та основ природоохоронного законодавства (СК2).
- розуміння планети як єдиної системи, найважливіших проблем її будови та розвитку (СК3).
- знання основних сучасних положень фундаментальних наук стосовно походження, розвитку та будови Всесвіту, здатність їх застосовувати для формування світоглядної позиції (СК9).

5. Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання (за необхідності)	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
1.1	Поняття, категорії, принципи та закономірності теорії землекористування	лекція	Контрольні роботи у тестовій формі	до 5%
1.2	основні теоретичні концепції та моделі землекористування, передумови їх формування та можливості практичного застосування.	лекція, практичне заняття		до 5%
1.3	природні, соціальні, економічні та інституційні чинники, що визначають структуру і просторову організацію землекористування.	лекція, практичне заняття		до 3%
1.4	основні закономірності трансформації землекористування, причини та наслідки його структурно-функціональних змін.	лекція, практичне заняття		до 5%
1.5	принципи збалансованого землекористування, основні екологічні обмеження й ризики використання земель	лекція		до 2%
1.6	сучасні тенденції та виклики у сфері землекористування, зокрема пов'язані з деградацією земель, урбанізацією, змінами клімату та відновленням територій.	лекція, практичне		до 15%
2.1	Аналізувати структуру, просторову організацію та динаміку землекористування на різних територіальних рівнях.	лекції, практичне заняття	Оцінювання практичних робіт, завдань самостійної роботи	до 10%
2.2	застосовувати теоретичні концепції та підходи до аналізу конкретних проблем і ситуацій у сфері землекористування.	практичне заняття, самостійна робота		до 9%
2.3	виявляти природні, екологічні, соціальні та економічні чинники й обмеження розвитку землекористування.	лекції, практичне заняття		до 9%
2.4	оцінювати проблеми та конфлікти землекористування, визначати їхні причини та можливі напрями розв'язання.	практичне заняття		до 8%
2.5	обґрунтовувати напрями збалансованого землекористування з урахуванням природних умов, екологічних обмежень та суспільних потреб.	практичне заняття, самостійна робота		до 9%

3	Представляти та аргументовано обговорювати результати аналізу проблем землекористування, використовуючи наукову термінологію, картографічні, аналітичні та інші інформаційні матеріали.	<i>практичне заняття, самостійна робота</i>	<i>Оцінювання практичних робіт, завдань самостійної роботи</i>	до 10%
4.	Самостійно здійснювати пошук, добір та критичне опрацювання наукової й інформаційної літератури з питань теорії та практики землекористування; виявляти відповідальність за обґрунтованість запропонованих рішень щодо використання земель, враховуючи їхні потенційні екологічні та соціально-економічні наслідки.	<i>практичне заняття, самостійна робота</i>		до 10%

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання

Результати навчання дисципліни (код) Програмні результати навчання (назва)	1.						2.					3	4
	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5		
ПРН1. Аналізувати особливості природних та антропогенних систем і об'єктів геосфер Землі.							+	+	+	+	+		
ПРН8. Знати основні принципи управління підприємств сфери природокористування, їхньої організації, виробничої та організаційної структури управління	+	+	+	+	+	+		+				+	+
ПРН13. Ідентифікувати та класифікувати відомі і реєструвати нові об'єкти в складі геосфер, їхні властивості, явища та процеси, їм притаманні.							+			+	+	+	

7. Схема формування оцінки: заняття проводяться у вигляді лекцій та практичних. Оцінювання здійснюється впродовж семестру усіх видів робіт, включаючи і самостійну роботу. Завершується дисципліна заліком.

Питома вага результатів навчання у підсумковій оцінці за умови її опанування на належному рівні така:

- результати навчання – 1 (знання) – до 35%;
- результати навчання – 2 (вміння) - до 45%;
- результати навчання – 3 (комунікація) - до 10%;
- результати навчання – 4 (автономність та відповідальність) - до 10%.

7.1. Форми оцінювання студентів:

- семестрове оцінювання:** рівень досягнення всіх запланованих результатів навчання визначається за результатами виконаних практичних, самостійних та контрольних робіт.

Оцінювання за формами контролю:

	<i>Розподіл балів</i>	
	<i>Min. – 60 балів</i>	<i>Max. – 100 балів</i>
Практичні роботи	$5 \times \langle 6 \rangle = 30$	$5 \times \langle 10 \rangle = 50$
Самостійні роботи	$2 \times \langle 5 \rangle = 10$	$2 \times \langle 10 \rangle = 20$
Контрольні роботи	$2 \times \langle 10 \rangle = 20$	$2 \times \langle 15 \rangle = 30$

«1» – кількість балів, які може отримати студент.

1 – кількість робіт чи завдань

Загалом, формування оцінки спирається на «Положення про організацію освітнього процесу у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка», введеного в дію наказом № 170-32 від 11 квітня 2022 року.

• **умови отримання заліку.** Для студентів, які набрали сумарно меншу кількість балів ніж розрахунковий мінімум (60 балів) обов'язково є перездача тих видів робіт, за які вони отримали оцінку, нижчу за допустимий мінімум.

7.2. Організація оцінювання. Захист практичних робіт здійснюється на наступному занятті після виконання роботи або в межах установленого викладачем дедлайну. Завдання самостійної роботи захищаються в межах встановленого дедлайну. Контрольні роботи проводяться двічі на семестр (після вивчення тем 3 та 7). Студенти, які отримали за контрольну меншу за мінімально передбачену кількість балів, перескладають їх.

7.3. Шкала відповідності оцінки

Зараховано / Passed	60-100 балів
Не зараховано / Fail	0-59 балів

8. Структура навчальної дисципліни**Тематичний план занять**

№ п/п	Назви тем	Кількість годин		
		лекції	практичні	с/р
1	Тема 1. Теоретичні засади та еволюція концепції землекористування. Поняття землекористування, його об'єкт, суб'єкти та функції. Еволюція наукових уявлень про землекористування. Земля як природний ресурс, територіальна основа та економічний актив.	2	-	6
2	Самостійна робота. Теоретичні концепції та моделі сучасного землекористування. Опрацювання наукових публікацій щодо однієї з теоретичних концепцій або моделей землекористування. Аналітична презентація з характеристикою концепції, її методологічних засад, можливостей застосування та обмежень.	-	2	10
3	Тема 2. Землекористування як природно-соціально-економічна система. Структура землекористування. Природні, економічні, соціальні та інституційні чинники. Просторова диференціація землекористування. Системний підхід до дослідження землекористування.	2	2	6

4	Тема 3. Теоретичні моделі та концепції землекористування. Класичні теорії використання земель. Моделі просторової організації землекористування. Екологічні та ландшафтні підходи.	2	-	6
5	Тема 4. Структура та динаміка землекористування. Функціональна, галузева та територіальна структура землекористування. Трансформація землекористування, її рушійні сили та наслідки. Зміни землекористування і земельного покриву ((Land Use and Land Cover).	2	2	6
6	<i>Самостійна робота.</i> Аналіз актуальної проблеми трансформації землекористування. Дослідження однієї з актуальних проблем землекористування. Аналітична доповідь із визначенням причин проблеми, її просторових і екологічних наслідків та обґрунтуванням можливих шляхів розв'язання.	-	2	10
7	Тема 5. Еколого-економічні засади раціонального землекористування. Збалансоване землекористування. Екосистемні послуги земель. Екологічні обмеження використання земель. Деградація ґрунтів і земель, відновлення їхніх функцій.	2	2	6
8	Тема 6. Землекористування в контексті просторового розвитку та територіального планування. Взаємозв'язок землекористування, ландшафтного планування та просторового розвитку. Конфлікти землекористування. Просторова оптимізація використання земель. Інтегроване управління земельними ресурсами.	2	2	6
9	Тема 7. Сучасні виклики та перспективи трансформації землекористування. Кліматичні зміни, урбанізація, продовольча безпека та зміни землекористування. Європейські підходи до сталого використання земель. Відновлення земель, порушених унаслідок війни, та перспективи повоєнної трансформації землекористування України.	2	2	6
	ВСЬОГО	14	14	62

Загальний обсяг 90 год., в тому числі:

Лекцій – 14 год.

Семінарські заняття - 14 год.

Самостійна робота – 62 год.

9. Рекомендована література:

Основна:

1. Третяк А. М., Третяк В. М., Курильців Р. М., Прядка Т. М., Капінос Н. О., Третяк Н. А. Управління земельними ресурсами та землекористуванням: навчальний посібник / за заг. ред. А. М. Третяка. Біла Церква : Білоцерківдрук, 2022. 434 с.
2. Третяк А. М., Третяк В. М., Прядка Т. М., Третяк Н. А. Територіально-просторове планування землекористування: навчальний посібник / за заг. ред. А. М. Третяка. Біла Церква : Білоцерківдрук, 2022. 168 с.
3. Третяк А. М., Третяк В. М., Прядка Т. М. та ін. Земельні ресурси та їх використання: навчальний посібник / за ред. А. М. Третяка. Біла Церква : Білоцерківдрук, 2022.
4. Фурман В. М., Люсак А. В., Олійник О. О., Ковальчук Н. С. Технологія раціонального землекористування: навчальний посібник. Рівне : НУВГП, 2021. 344 с. ISBN 978-966-327-520-8.
5. Metternicht G. *Land Use and Spatial Planning: Enabling Sustainable Management of Land Resources*. Cham: Springer, 2018. 97 p. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-71861-3>
6. Squires V. R., Gaur M. K. (eds.) *Food Security and Land Use Change under Conditions of Climatic Variability: A Multidimensional Perspective*. Cham: Springer, 2020. 355 p. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-36762>
7. Weith T., Barkmann T., Gaasch N., Rogga S., Strauß C., Zscheischler J. (eds.) *Sustainable Land Management in a European Context*. Cham: Springer, 2021. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-50841-8>
8. Cheng L. *Contemporary China's Land Use Policy: The Link Policy*. Singapore: Springer, 2021. 168 p. <https://doi.org/10.1007/978-981-15-8331-5>
9. Parray J. A. (ed.) *Soil and Land Use Change*. Cham: Springer, 2025. 146 p. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-93075-1>

Додаткова:

1. Бортник С. Ю., Лаврук Т. М., Олещенко А. В., Тимуляк Л. М. Просторове та ландшафтне планування: навчальний посібник. Електронне видання. К., 2022, 155 с. https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2024/02/posibnyk_prostorove-ta-landshaftne-planuvannya_bortnyk-lavruk-ta-in.2022.pdf
2. Бортник С. Ю., Лаврук Т. М. Просторове планування і сталий розвиток. Навчальний посібник .К, 2024 (електронне видання). https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2024/12/prostorove-planuvannya-i-stalij-rozvytok_navch.-posib_2024_bortnyk-lavruk.pdf
3. Третяк А. М., Третяк В. М., Лобунько А. В. Поняття та сутність організації використання земельних ресурсів як фактору впливу на сталий розвиток сільських територій. *Агросвіт*. 2025. № 13. С. 4–14. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.13.4>
4. Третяк А. М., Третяк В. М., Третяк Н. А. Місія землевпорядкування щодо розвитку екосистемних послуг в Україні. *Агросвіт*. 2024. № 8. С. 4–14. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.8.4>
5. Azadi H., Vanhaute E., Janečková K. et al. Evolution of land distribution in the context of development theories. *Land Use Policy*. 2020. Vol. 97. 104730. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2020.104730>
6. Aznar-Sánchez J. A., Piquer-Rodríguez M., Velasco-Muñoz J. F., Manzano-Agugliaro F. Worldwide research trends on sustainable land use in agriculture. *Land Use Policy*. 2019. Vol. 87. 104069. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2019.104069>
7. Bortnyk S., Lavruk T., Tymuliak L., Pryimak T., Voitsekhovska O. Monitoring the impact of agricultural land use on the environment. Conference paper, XVIII International Scientific Conference «Monitoring of Geological Processes and Ecological Condition of the Environment» (Kyiv, 14-17 April 2025). Volume 2025, p. 1–5. URL:<https://eage.in.ua/wp-content/uploads/2025/04/Mon25-212.pdf>
8. Bortnyk S., Lavruk T., Pidkova O. Stetsyuk V., Taranovich A., Voitsekhovska O. Data of the State Environmental Monitoring System and Their Application for Strategic and Spatial Planning. Conference paper, 16th International Conference Monitoring of Geological Processes and Ecological

Condition of the Environment, (Kyiv, 15-18 November 2022). Volume 2022, p.1-5. <https://doi.org/10.3997/2214-4609.2022580251>

9. Bortnyk, S., Lavruk, T., & Peresadko, V. (2024). Strategic Spatial Planning of Territorial Communities to achieve the Sustainable Development Goals. *Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series Geology. Geography. Ecology*, (61), 121-136. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2024-61-10>

10. FAO. *Integrated Land Use Planning*. Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2024–2026. <https://www.fao.org/land-water/land/land-governance-and-planning/integrated-land-use-planning/en>

11. FAO. *Sustainable Land Management*. Food and Agriculture Organization of the United Nations. <https://www.fao.org/land-water/Land/sustainable-land-management/en>

12. IPCC. *Climate Change and Land: An IPCC Special Report on Climate Change, Desertification, Land Degradation, Sustainable Land Management, Food Security, and Greenhouse Gas Fluxes in Terrestrial Ecosystems*. Geneva: IPCC, 2019. <https://www.ipcc.ch/srccl/>

13. Long H. et al. (2021). Land Use Transitions: Progress, Challenges, and Prospects. *Land*, Vol. 10, No. 9, 903. <https://doi.org/10.3390/land10090903>

14. Meyfroidt P. et al. (2022). Ten facts about land systems for sustainability. *PNAS*, Vol. 119, No. 7, e2109217118. <https://doi.org/10.1073/pnas.2109217118>

15. Solly A., Berisha E., Cotella G., Janin Rivolin U. How Sustainable Are Land Use Tools? A Europe-Wide Typological Investigation. *Sustainability*. 2020. Vol. 12, No. 3. 1257. <https://doi.org/10.3390/su12031257>

16. Turner B. L., Munroe D. K. Land Change Science/Land System Science. In: *International Encyclopedia of Human Geography*. 2nd ed. Elsevier, 2019. P. 87–92. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102295-5.10758-9>

17. Xie H., Zhang Y., Zeng X., He Y. Sustainable land use and management research: a scientometric review. *Landscape Ecology*. 2020. Vol. 35. P. 2381–2411. <https://doi.org/10.1007/s10980-020-01002-y>